

SBÍRKA PŘEDNÁŠEK
pořádaných
ČESKOU NÁRODOHOSPODÁŘSKOU SPOLEČNOSTÍ
v období 1928—29.

XVII.

Z VÁLEČNÉHO A POVÁLEČ- NÉHO VÝVOJE ČESKÝCH OBCHODNÍCH BANK.

Přednesl

ANTONÍN PIMPER

ve schůzi společnosti pořádané

dne 8. dubna 1929

v Praze.

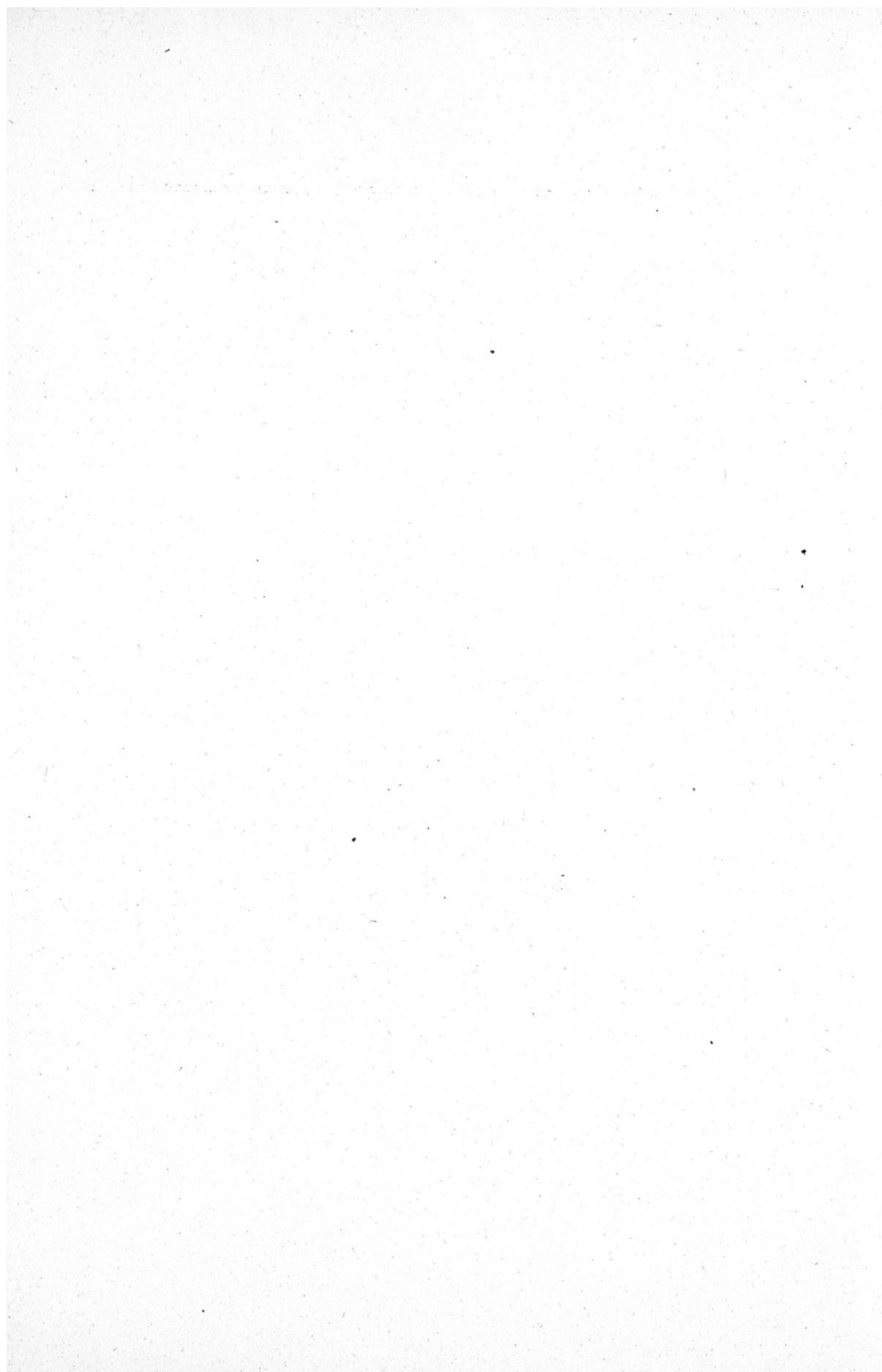
Cena Kč 5.—.

V PRAZE 1929.

Nákladem České společnosti národohospodářské v Praze.

V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče, Praha-Příkopy.

Tiskem Pražské akciové tiskárny.

Úvod.

České bankovníctví prodělalo od roku 1914 do dnešní doby tři základní vývojové fáze. Jednou z nich byla doba válečná od roku 1914 do roku 1918, druhým obdobím vývoje byla čtyři poválečná léta 1918—1922 a třetím obdobím léta 1922—1929. Snad nikdy v dějinách bankovníctví a hospodářského života vůbec neudálo se během 14 let tolik pronikavých změn a událostí, jako právě za této epochy. Je přirozené, že při tak neklidném vývoji a v letech plných chaosu a nejistoty nemohly všechny tyto hospodářské a politické převraty zůstatí bez vlivu na vývoj našich bank, že doba válečná a poválečná byla pro ně jednou z největších zkoušek, které se opakují pouze několikrát za celá staletí.

Chceme-li kriticky posouditi vývoj českého bankovníctví v době válečné a poválečné, je především třeba, abychom si uvědomili jeho základní charakter. Naše banky obchodní přibližují se svojí programovou činností a hospodářským posláním bankovníctví německému, čili lépe řečeno, bankovníctví středoevropskému, což odpovídá jednak historické tradici a jednak také hospodářské struktuře středoevropských zemí. Na rozdíl od tak zvaných bank depositních, s nimiž se setkáváme na západě, zvláště v Anglii a ve Francii, mají naše banky především charakter podnikatelský, který je odůvodněn vývojem českých zemí v druhé polovině století devatenáctého a na počátku století dvacátého.

Tento podnikatelský charakter našich obchodních bank byl také hlavní příčinou, že v době válečné přesunula se na ně téměř veškerá rizika vyplývající z tehdejších mimořádných hospodářských a politických poměrů. Tíhu zodpovědnosti v našem průmyslovém podnikání nesou české banky obchodní i do budoucna. Změna jest tu velmi málo pravděpodobná, neboť u nás specialisaci bankovníctví, kterou vidíme v západních státech, představují vedle zemských peněžních ústavů lidové peněžní ústavy, spořitelny, záložny a družstva. Proto ještě celá příští desítilétí budeme v našich obchodních bankách viděti předbojovníky našeho průmyslového a obchodního podnikání. Tím ovšem jejich zodpovědnost za celý náš další hospodářský vývoj bude stejně veliká, ne-li větší, nežli byla doposud.

České obchodní banky před válkou.

Při srovnání vývoje našeho bankovníctví před válkou a nyní, musíme zvláště vzítí zřetel na změnu poměrů, které nastaly po dosažení naší národní samostatnosti. Českým obchodním bankám, které před válkou byly až na několik výjimek peněžními ústavy provinciálními, přibýly v samostatném státě československém nové široké úkoly a obor jejich působnosti se velmi rozšířil, neboť se zbavily nejen nadvlády a poručenství rakouských úřadů, které nerady viděly z důvodů politických jejich růst, nýbrž i velmi ostré konkurence filiálek velkobank vídeňských. Vývoj českého bankovníctví před válkou byl velmi rychlý. Největší rozmach českých obchodních bank nastal v posledních dvaceti letech před válkou a to zvláště od roku 1890—1913. Během této doby založeno bylo v českých zemích 10 nových českých bank, mezi nimi: Ústřední banka českých spořitelen (1903), Česká banka (1907), Pozemková banka (1909), Pivovarská banka (1901), Agrární banka (1911), Mor. agr. a prům. banka (1908), Moravsko-slezská banka (1911), Stavební banka (1913), Bohemia (1909), Plzeňská banka (1914). Do roku 1890 existovaly v českých zemích pouze čtyři české banky a to Živnostenská banka založená 1869, Pražská úvěrní banka založená v r. 1870, Záložní a úvěrní ústav založený v r. 1868, Česká průmyslová banka založená v r. 1898 a utrakvistická Hospodářská úvěrní banka založená v r. 1867.

Je samozřejmé, že o vzrůst českých obchodních bank v prvních dvou desetiletích, před válkou, přes to, že odpovídal do značné míry hospodářskému růstu českého živlu a rozvoji českého průmyslového a obchodního podnikání, byl velmi rychlý a že měl v sobě zárodky nezdravé a poměrům nepřiměřené expanse. Proto také české bankovníctví bezprostředně před vypuknutím války nacházelo se už v krizi, která se projevila úpadkem Záložního a úvěrního ústavu v Hradci Králové a v imobilitě některých českých bank středních a malých. Bilance Záložního úvěrního ústavu k 31. prosinci 1914 vykazala pasivum 22·8 milionů korun, což při tehdejší zlaté hodnotě koruny byla ztráta velmi značná a převyšovala veškerý akciový kapitál i rezervy. Příčiny úpadku této banky odůvodněny byly především nepřiměřenou účastí na průmyslovém podnikání. Stejně odůvodněné výtky příliš rychlé a nezdravé expanse vyslovovány byly v r. 1914 také u některých českých bank středních a malých.

Tuto krizi českého bankovníctví, která byla by se určitě projevila později ve formách mnohem širších s horšími následky pro celý hospodářský život českých zemí, zažehnala světová válka. Immobilitu některých bank středních a malých zachránilo zvláště moratorium vydané počátkem srpna 1914. Všeobecně tedy vzato, šlo české bankovníctví do poměrů válečných imobilisováno oslabeno různými podnikatelskými ztrátami. Teprve znehodnocení rakouské měny, které mělo za následek zvýšení cen reálných hodnot a zlepšená likvidita zásob zboží a docílené válečné zisky působily na bilance některých českých bank obchodních, že v letech 1915—1918 mohly definitivně odepsati ztráty utrpené před válkou, takže se staly opět mobilními. Podle bilancí k 31. prosinci 1914 měly české obchodní banky v počtu 14 ústavů, z nichž Záložní úvěrní ústav byl ve stavu sanace K 227 mil. akc. kapitálu a K 48·26 mil. reserv. Poměr rezerv k akciovému kapitálu činil 20·16%. Všechny české bankovní ústavy měly koncem roku 1914 K 271 mil. vkladů na knížky a 460 mil. na běžné účty, tudíž dohromady K 731 milionů všech vkladů. Položky aktiv a pasiv k 31. 12. 1914 jevíly se v těchto číslicích:

akciový kapitál	K 227 mil.
reservy	K 48·26 mil.
dlužníci	K 450·1 mil.
cenné papíry	K 122·7 mil.
vklady na knížky	K 271 mil.
vklady na běžné účty	K 460 mil.
směnky	K 228 mil.

Hlavním předmětem aktivní obchodní činnosti českých obchodních bank byly obchody se zbožím, obchody cennými papíry a konsorciální účasti. S domácím průmyslem byly už před válkou české obchodní banky právě tak, jako veškeré banky rakouské, velmi úzce spjaty a to v nejrozličnějších oborech. Byla to především účast na tuzemských akciových společnostech a průmyslech zemědělských, zvláště cukerním, mlynářském, pivovarském, dále se zúčastnily na průmyslu uhlářském, železářském, strojařském, textilním, chemickém, stavebním, sklářském, dřevařském, petrolejářském, kožařském a papírenském. Do průmyslů tak zvaných těžkých, právě tak jako do velkého průmyslu textilního, chemického, sklářského nemohly české obchodní banky lehce pronikati, neboť byly to domény velkobank vídeňských, které po většině velké závody průmyslové v českých zemích založily. Posice českých obchodních bank při pronikání do průmyslu domácího nebyla tedy před válkou nikterak lehká. Naše banky musely tu podstoupiti velmi ostrý boj s četnými filiálkami vídeňských bank, bohatě podporovaných svými centrály ve Vídni. Tento hospodářský zápas souvisel tehda velmi úzce s bojem politickým, který vedl český národ po celá staletí před válkou s rakouskými vládami. Naším obchodním bankám byla tu přidělena velmi důležitá

role předních průkopníků národohospodářského života českého, který rok od roku sílil a stával se rakouským vládám nebezpečným a obávaným s hlediska politického. Proto i přes veškeré výtky některých výstřelků podnikatelských nejednotnosti a neujasněnosti plánovitého programu pracovního je třeba uznati velikou práci, kterou zvláště některé větší a starší české obchodní banky vykonaly před válkou ve prospěch českého národa a jeho postupného hospodářského osamostatňování. Stránkou poněkud stinnou byly u českých bank obchody se zbožím. České obchodní banky byly už před válkou na těchto obchodech angažovány velmi silně a tato nezdravá účast na nich vzrostla velmi nepřiměřeně v letech válečných a poválečných. Pokud jde o jednotlivé obchody se zbožím, obchodovaly české obchodní banky ve velkém zvláště cukrem, uhlím, železem, dřívím, zemědělskými výrobky, plodinami a potřebami, stroji, petrolejem a vedle toho zvláště některé banky střední a malobanky pěstovaly obchod nemovitostmi a realitami.

České obchodní banky byly již před válkou tak úzce sevřeny kapitálem vídeňským, který pracoval ve všech průmyslových oblastech českých zemí, že byly nuceny vyvážeti vlastní i svěřený kapitál do jiných zemí Rakousko-Uherska i za hranice říše. Některé větší banky, zvláště Živnostenská banka, Česká průmyslová banka a Ústřední banka českých spořitelen pracovaly ve Vídni, kde měly své pobočky a expositury a vedle toho v některých zemích slovanských, zvláště v Chorvatsku, Srbsku a v Haliči Pražská úvěrní banka rozšířila sféru své činnosti na Balkán a založila vedle bankovních filiálek cukrovar v Srbsku a Bulharsku. Živnostenská banka byla rovněž kapitálově účastněna na akciových podnicích průmyslových na území nynější Jugoslavie. Český kapitál bankovní měl před válkou po této stránce ještě další plány. Pracovalo se na projektu zřízení velkou Slovanskou banku v Praze a filiálky některých našich obchodních bank v Rusku. Nelze popřít, že toto postavení našich obchodních bank před válkou mělo v sobě jistou tragiku, neboť mezitím co filiálky velkých bank vídeňských exploitovaly hospodářsky české země a jejich průmysl, naše banky byly nuceny jíti dobývati hospodářské posice v cizině, jsouce tím vystaveny větším obchodním risikům.

České obchodní banky v letech válečných.

Celá čtyři léta trvající válka znamenala pro české obchodní banky období, které je odvedlo od normálních obchodů bankovních k činnosti mimořádné, jejíž stinné stránky projevíly se ve vývoji českého bankovníctví i v prvních poválečných letech a vedly zvláště u některých ústavů k velikým ztrátám na obchodech zakladatelských a obchodech se zbožím a v l. 1922-23 k úpadku tří bank. Už v r. 1915, t. j. ve druhém roce válečném, byly nuceny

veškeré obchodní banky v Rakousko-Uhersku změnití svoji orientaci obchodní a hledati náhradu na pravidelné úvěrové obchody, které byly znemožněny neustálým vzrůstem hotovostí v obchodech cennými papíry. Činnost zakladatelská a konsorciální v letech válečných úplně ustala. Průmysl byl nucen omeziti svoji činnost a velká část továren v tuzemsku musela se přeměnit na výrobu válečného materiálu. Nastává doba postupné přeměny hodnot věcných na hodnoty ideální — papírové peníze. Důsledek toho byl, že v letech 1916—1917 téměř veškeré tuzemské podniky průmyslové měly na místě dluhů u bank kreditní účty. Eskont směnečný, jako jeden z největších úvěrových obchodů bankovních před válkou v letech 1917—1918 téměř úplně přestal. Obchodní banky byly postaveny před těžkou úlohu, jak zúročiti akciový kapitál a svěřené rostoucí miliardy vkladů.

Vedle obchodů se zbožím mohly tyto peníze uložití v cenných papírech, zvláště ve válečných půjčkách. V investování peněz do půjček válečných, ukázaly se však již první známky národního citění vedoucích činitelů v českých obchodních bankách podporované všeobecným odporem českého obyvatelstva vůči Vídni a Rakousko-Uhersku. Zvláště v prvních třech letech válečných, kdy finanční přebytky českých obchodních bank nebyly tak veliké a tyto měly možnost umístiti je v jiných obchodech, byla pasivita celého českého peněžnictví vůči Vídni a financování války tak veliká, že vojenské a vládní kruhy rakouské odhodlaly se k přímému postupu proti českému bankovníctví, který vyvrcholil v pronásledování některých vedoucích činitelů Živnostenské banky, zvláště dra Preisse a ředitele Rudolfa Piláta, kteří, jak známo, byli delší čas žalářováni ve Vídni. Z pasivního odporu českých obchodních bank vůči Vídni a válečným půjčkám bylo patrné, že české bankovníctví v době největší zkoušky pro národ chápalo svoje úkoly nejen hospodářsky, nýbrž také politicky a národně.

Jednu z nejkrásnějších vývojových epoch v době válečné po stránce národní prodělalo české bankovníctví v letech 1917—1918, když staré Rakousko-Uhersko začalo se zmítati v křečích a když po vítězství ruské revoluce a uzavření separátního míru Ruska s centrálními mocnostmi začaly svítati paprsky prvních nadějí na docílení samostatnosti československého národa. V této době všechny české obchodní banky pochopily vážnost situace a historickou důležitost doby, utvořily Svaz českých bank a postupovaly jednotně při zakládání různých akciových společností, připravující se tak na brzkou dobu mírovou. V r. 1918 vidíme české obchodní banky v čele s ostatním peněžnictvím lidovým, kterak pracují na emancipaci našeho kapitálu od Vídne. Přes veškerý nátlak vojenských kruhů rakouských, prodávají se zvláště ve druhém pololetí, několik měsíců před politickým převratem, hromadně válečné půjčky do Vídne a veškerý zájem českých bank, spořitelén, záložen, družstev i drobných rentiérů a střádalů sou-

středěn je na domácí hodnoty ukládací a dividendové. Některé ukládací papíry české stoupily v této době až o 30% nad pari, při velikém a stále rostoucím nedostatku zboží.

Říjnový převrat r. 1918 nalezl již české obchodní banky úplně připraveny na národní samostatnost. Bylo to nesporně veliké plus pro celý náš hospodářský život. Kdyby české bankovníctví nebylo bývalo finančně i organizačně připraveno na veškeré úkoly, které je čekaly po ukončení války v novém státě, nebyli bychom si v letech pozdějších udrželi hospodářskou samostatnost a neodvislost od ciziny v té míře, jako se to stalo.

V letech válečných měly české obchodní banky následkem znehodnocení peněz a likvidace nedobytných úvěrů možnost odepsati veškeré ztráty utrpěné v posledních letech předválečných. Jejich vlastní i svěřené prostředky finanční velice vzrostly i když bereme v úvahu velké znehodnocení papírových peněz. Vývoj všech českých obchodních bank jevil se ve čtyřech letech válečných 1914—1918 v tomto srovnání:

	1914	1918
	v milionech korunách	
Akciový kapitál	227	383,8
Reservní fondy	50,5	112,7
Vklady na knížky	271	767,1
Vklady na běžné účty, věřitelé	460,6	3.302
Směnky	227,9	224,9
Cenné papíry	127,7	313,8
Dlužníci	450,1	3.044,4

Podle těchto číslic zvýšil se akciový kapitál všech českých obchodních bank během 4 let válečných o 156,8 milionů korun, rezervy stoupily o 62,2 mil. korun, vklady na knížky o K 496,1 mil. a vklady na běžné účty o K 2.841,4 milionů. Velmi značný byl též úhrnný vzestup dlužníků o K 2594,3 milionů. Finanční transakce všech českých bank obchodních v době válečné všeobecně vzrostly, což bylo odůvodněno mimořádnými přesuny majetku, jak peněžního, tak i reálného. Banky v celé říši rakousko-uherské, iak již dříve zmíněno, dostaly se ve své činnosti za války na zcela jinou vývojovou dráhu a téměř úplně se od svých předválečných poslání odchýlily. Zvětšené vlastní a kapitálové prostředky vyvolaly u všech českých bank obchodních zvýšenou expanzivní činnost, která se projevila v různých oborech hospodářského podnikání a to především v rozsáhlých obchodech se zbožím, v rozšířené činnosti zakladatelské a konsorciální a ve zvětšeném obchodu s cennými papíry, zvláště válečnými půjčkami. Uvážili se, že banky jako dlužníci vyrovnaly své předválečné závazky ve znehodnocené měně a že naproti tomu veškeré jejich hodnoty reálné i cenné papíry dividendové nepoměrně stoupily, je třeba konstatovati, že válka znamenala pro některé české banky nejen sanaci, nýbrž jim poskytla ještě nové, před tím těžko dosažitelné rozvojové a obchodní možnosti, s nimiž vcházely do poměrů mírových.